

Ireneusz Celary

Edukacja i wychowanie religijne młodzieży szkolnej w warunkach pluralizmu i demokracji w Polsce

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (28-29), 9-19

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ireneusz Celary

Edukacja i wychowanie religijne młodzieży szkolnej w warunkach pluralizmu i demokracji w Polsce

Przemiany społeczno-kulturowe, jak również transformacja ustrojowa w Polsce, spowodowały dzisiaj zmianę charakteru życia religijnego Polaków¹. Dowodem na to jest m.in. fakt, że pewna część ludzi zaczęła obecnie szukać odpowiedzi na swoje problemy i potrzeby życiowe poza tradycyjnymi strukturami, takimi jak państwo, naród czy Kościół.

W dużej mierze grupę taką stanowi również młodzież, która poszukuje dla siebie czegoś specyficznie nowego². Często jest to także wiek głęboko nurtujących pytań, niepokojących poszukiwań prowadzących do frustracji. Wiek pewnego rodzaju nieufności wobec innych, niebezpiecznego zamknięcia się w sobie, pierwszych nieraz klęsk i goryczy.

W okresie dorastania w rozwoju młodych ludzi zachodzą także bardzo ważne procesy, od których w znacznym stopniu zależy m.in. ich poziom życia religijnego. W tym czasie szczególną opieką winni być otoczeni ci zwłaszcza spośród młodych ludzi, którzy zdradzają tendencję odrzucającą i kwestionującą prawdy religijne i normy moralne³.

Szczególnie ważne zadania stoją przed katechezą młodzieżową, stanowiącą od roku 1991 bardzo istotny element procesu edukacyjno-wychowawczego, realizowanego w ramach szkoły gimnazjalnej i średniej⁴. W związku z tym Jan Paweł II w Adhortacji apostołskiej „*Catechesi tradendae*” przypomina, że: „*Katecheza musi brać pod uwagę te tak często ulegające zmianom warunki owego trudnego okresu życia*”⁵. Chcąc także skutecznie rozwijać wiarę, katecheza powinna z je-

¹ Zob. J. T. Lipski, *Młodzież, laicyzacja, podmiotowość*, „Więź” 22(1979)nr 6, s. 97-101; J. Makselon, *Problem religijnej powierzchowności młodzieży*, „Homo Dei” 62(1993)nr 1, s. 48-57.

² Por. M. Tabulski, *Edukacja i formacja w młodzieżowych wspólnotach religijnych*, Jasna Góra – Kraków 2004, s. 47.

³ Zob. R. Murawski, *Rozwój i wychowanie moralne dzieci i młodzieży*, „Seminare” 4(1979), s. 57-75; J. Mariański, *Praktyki religijne a uznawane przez młodzież autorytety moralne*, „Summarium” 24-25(1995/1996), s. 57-72; W. Piwowarski, *Ideale współczesnej młodzieży polskiej*, „Collectanea Theologica” 51(1981)nr 2, s. 65-78.

⁴ Nauka religii w szkole została przywrócona „Ustawą o systemie oświaty” z 1991 roku. Kwestię tę reguluje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 roku w sprawie nauki religii w szkole publicznej [przypis autora].

⁵ Jan Paweł II, *Catechesi tradendae. O katechizacji w naszych czasach (16 X 1979)*, w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. I, Kraków 1996, nr 38.

dnej strony wsłuchiwać się w głos Kościoła, a z drugiej strony wczytywać się w znaki czasu, śledzić zjawiska i procesy dokonujące się w świecie⁶.

1. Przemiany globalne a edukacyjne wyzwania

Wychowanie chrześcijańskie, podobnie jak i katecheza [wymiar edukacyjny], czerpie swoją treść z żywego źródła słowa Bożego, przekazanego przez Pismo święte i Tradycję, jak i z obserwacji dzieła stworzenia. Tak wychowany młody człowiek będzie włączał się w postęp społeczno-kulturowy, korzystał z jego zdobyczy, by nadawać mu właściwy kierunek⁷.

Obserwacja zaś współczesnych społeczeństw oraz zachodzących w świecie zjawisk przybiera, w ostatnich dziesięcioleciach nową formę ekspansji określaną „globalizmem”. Zdaniem R. Kapuścińskiego i Z. Baumana, jest to „słowo-klucz” równie pojemne obecnie jak postmodernizm. Większość aktualnych definicji, zajmujących się zjawiskiem globalizmu zgadza się - według R. Kapuścińskiego - w jednym punkcie: „globalizacja to proces stopniowego kurczenia się czasoprzestrzeni, w której poruszamy się i działamy”⁸. Wspomniany wyżej proces kurczenia się czasoprzestrzeni, polega na ciągłym zacieśnianiu się więzów współzależności, w głównej mierze między podmiotami gospodarczymi, ale również i między ludźmi⁹.

Efektom tych procesów są ponadto przeobrażenia świadomości społecznej oraz narastające poczucie wzajemnego uzależnienia między mieszkańcami globu. M. Mc Luhan określa to zjawisko jako „Globalną Wioskę”. Tego rodzaju stwierdzenie uświadamia, że obywatele świata odbierają wydarzenia zachodzące w skali globu, w podobny sposób jak mieszkańcy wioski, którzy cały czas są świadomi istnienia oraz działania sąsiadów. Innymi słowy mentalność współczesnego społeczeństwa, które dzięki potężnemu oddziaływaniu mediów, określane mianem społeczeństwa informacyjnego, łączy w sobie zainteresowanie tym co bliskie i tym co dalekie. Dlatego też bardzo popularne stało się dzisiaj powiedzenie „myśl globalnie, działaj lokalnie”¹⁰.

⁶ Por. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1986, nr 34-36.

⁷ Zob. L. Warzybok, *Miejsce Pisma św. w katechezie po Soborze Watykańskim II*, „Częstochowski Wiadomości Diecezjalne” 51(1977), s. 184-191.

⁸ Więcej na ten temat zob. R. Kapuściński, *Lapidarium III*, Warszawa 1996; por. S. Beretta, *Globalizacja i rozwój*, „Społeczeństwo”(1998)nr 2.

⁹ Dokładną charakterystykę tych czynników można znaleźć u Z. Baumana. Zob. Tenże, *Globalizacja*, Warszawa 2000.

¹⁰ Zob. M. Mc Luhan, *The Gutenberg Galaxy*, Toronto 1964.

Zjawisko globalizacji obejmuje także całą przestrzeń kultury i wpływa na charakter uczestnictwa w niej. Ogromna łatwość komunikowania się jest powodem swoistej rewolucji kulturowo-oświatowej. Upowszechnia się bowiem system edukacji „na odległość” wykorzystujący techniki elektroniczne. Towarzyszy temu dominacja informacji [głównie negatywnych] oraz rozrywki, zanikanie ambitnej publicystyki społeczno-politycznej i przede wszystkim marginalizowanie kultury rodzimej [popularyzacja obcych narodowo wzorców]¹¹.

J. Izdebski podkreśla także, że zjawisko globalizacji kultury, szczególnie kultury medialnej niesie za sobą psychospołeczne, a więc i edukacyjne skutki. W pierwszej kolejności zło dekulturacji sprawia, że przekazywane treści mają charakter tzw. „neutralności”; z drugiej strony zauważa się w nich brak swoistych walorów kultury danego narodu. Środki społecznego przekazu przez totalny charakter swoich programów wręcz „kolonizują” umysły i mentalność swoich odbiorców, czyniąc niewolnikami określonej mentalności, postaw, światopoglądu, stylów życia z góry zaprogramowanych¹². Sieć komputerowa, telefon umożliwiają szybkie i masowe interakcje z określonym miejscem czy osobą na kuli ziemskiej. Komputer, będąc środkiem przede wszystkim prywatnego i indywidualnego przekazu, wprowadza zwłaszcza dzieci i młodzież w wirtualne środowisko, które staje się dla nich niejako sferą naturalną¹³.

Te zachodzące we współczesnej kulturze przemiany wywołują przede wszystkim zakłócenia w sferze świadomego wpływu rodziców na młodzież, w celu przygotowania jej do uczestnictwa w szeroko rozumianym życiu społeczno-kulturowym. W takich sytuacjach dom rodzinny przestaje być dla młodego człowieka miejscem wypoczynku, bezpieczeństwa, oparcia, zaspokojenia podstawowych potrzeb i właściwego urzeczywistniania się¹⁴. Dorastająca młodzież, rozbita i osamotniona emocjonalnie, z jednej strony staje się ignorowana przez dorosłych, załęczniona i zagubiona, z drugiej strony dojrzewając, angażuje się w relacje z innymi, jednak bez szczególnych więzów i pełniejszych relacji osobowych¹⁵. W tego rodzaju

¹¹ Zob. F. Adamski, *Siła, zakres i skutki oddziaływania środków masowego przekazu*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 25(1978)z. 6, s. 86-103; S. van Calsler, *Środki masowego przekazu – wychowanie alternatywne*, „Communio” 12(1992)nr 3, s. 94-114.

¹² Zob. J. Izdebski, *Nowe oblicze kultury dziecięcej. Referat wygłoszony na IV Zjeździe Pedagogicznym*, Olsztyn 2001.

¹³ Por. A. Przystańska, *Sytuacja kulturalna współczesnego dziecka polskiego jako przedmiot zainteresowań naukowych*, w: A. Przystańska, L. Rowicki (red.), *Nastolatki i kultura w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych*, Warszawa 2000, s. 13.

¹⁴ Zob. L. Dyczewski, *Więź między pokoleniami w rodzinie*, w: *Rodzina jako wartość w cywilizacji chrześcijańskiej*, Warszawa 2001, s. 17-83; T. Kukulowicz, *Wychowawcza funkcja rodziny*, „Colloquium Salutis” 11(1979), s. 129-149; E. Budzyńska, *Rodzina środowiskiem wychowania prospołecznego*, w: D. Kornas-Bielca, *Rodzina: źródło życia i szkoła miłości*, Katowice 1994, s. 141-148.

¹⁵ Zob. K. Węgrzyn, *Międzypokoleniowy przekaz wartości etycznych*, „Paedagogia Christiana” I(2000), s. 169-188.

sytuacjach bardzo często nie jest zdolna do realizacji innych celów oprócz swoich. Coraz częściej występująca postawa odrzucenia dziecka, a później młodego człowieka, staje się obecnie rzeczywistością bardziej niebezpieczną i patogenną niż niedostatek materialny¹⁶.

Zdaniem wielu pedagogów istnieją dzisiaj niebezpieczne zjawiska polegające na tym, że w miejsce rodziny wchodzi tzw. kultura masowa i środki informacji, które pretendują do rangi głównych przewodników współczesnego człowieka, zwłaszcza młodszego. W miejsce rzetelnej wiedzy o życiu, rodzinie czy świecie, młody człowiek otrzymuje przekazy relatywne kulturowo. Bardzo często zauważa się też zacieranie kryteriów wstydu, intymności, a wzory zachowań są coraz mniej jednoznaczne moralnie, pozbawione kontekstu kulturowego tak charakterystycznego dla konkretnej grupy etnicznej, społecznej, regionu¹⁷.

Potwierdzają się również niepokojące dane dotyczące zagrożeń i patologii młodzieży polskiej [agresja i przemoc, zażywanie narkotyków, palenie papierosów i picie alkoholu, uczestnictwo w sektach, przestępczość, prostytucja, niedostosowanie społeczne itd.]. Dostrzec można także tendencję wzrostową tego typu zachowań w perspektywie ostatnich lat, a szczególnie wśród młodzieży¹⁸.

Jeżeli rodzina źle wypełnia swoje funkcje, zachodzi niebezpieczeństwo, że młody człowiek zupełnie zerwie z wartości przekazywanymi przez dorosłych, wchodząc całkowicie w jakąś grupę młodzieżowej subkultury. Grupa rówieśnicza, jako ważne środowisko wychowawcze, może wspierać rozwój ucząc nawiązywania więzi i liczenia się z przyjętymi normami społecznymi. Jednakże, gdy grupa zrywa całkowicie z ogólnoludzkimi wartościami, staje się miejscem antywychowania¹⁹.

Kolejnym ważnym środowiskiem wychowawczym dla młodego pokolenia jest dzisiaj szkoła. Aktualna sytuacja polskiej szkoły wydaje się być niestabilna, uwarunkowana wciąż dokonującymi się przemianami społeczno-politycznymi i reformą edukacji²⁰. I chociaż na skutek zmian po roku 1989 szkolnictwo polskie zmieniło swe oblicze, to jednak uczniowie doświadczają wielokrotnie zmian pozytywnych, ale też i chaosu. Odnotować należy tu: brak stałych pór lekcji i pracowni, ogromny hałas, bardzo liczne klasy, zbyt trudny dla wielu uczniów program i ciągle jego zmiany, często niegrzeczność, krzyk i wyśmiewanie stosu-

¹⁶ Por. M. Nowak, *Rodzina o skumulowanych czynnikach patogennych*, w: S. Kawula, J. Bargiel, A. Janke (red.), *Pedagogika rodziny*, Toruń 1997, s. 121.

¹⁷ Zob. M. Galaś, *Wartości kultury w epoce współczesnej*, Toruń 2000.

¹⁸ Szczegółowe dane zawiera *Informacja o wynikach kontroli zapobiegania w szkołach i placówkach opiekuńczo-wychowawczych zjawiskom patologii wśród dzieci i młodzieży*, Najwyższa Izba Kontroli, Departament Edukacji, Nauki i Kultury, Warszawa 2000. ENK -41001-00, Nr ewid.: 177/2000/P/00/034/DEN.

¹⁹ Zob. M. Braun-Gałkowska, *Środowisko wychowawcze: dom, szkoła, parafia, grupa rówieśnicza*, w: J. Krucina (red.), *Katecheza w szkole*, Warszawa 1992, s. 58.

²⁰ Por. J. Bagrowicz, *Czy idzie jedynie o nowy ustrój szkolny?*, „Amicus” 10(1999), s. 26-27.

wane przez nauczycieli, przemoc występująca między dziećmi itd. Wszystko to powoduje, że szkoła niejednokrotnie staje się przyczyną nerwic i najczęściej jest nie lubiana. Kryzysowy charakter polskiej szkoły w dobie reformy wyraża się w tym, że w obszarze struktury o charakterze kolektywnym dosyć często spotkać możemy się z zasadą odpowiedzialności zbiorowej. Szkolnictwo polskie jest mało podatne na zmiany, posiada sztywne normy i reguły funkcjonowania. Obecne przekształcenia edukacyjno-dydaktyczne, zmiany typu indywidualizacji procesu nauczania, wydają się szczególnie trudne²¹.

2. Przemiany społeczno-kulturowe a młodzież

Przez młodzież rozumiemy w sensie bardzo ogólnym młodych ludzi, którzy znajdują się w okresie rozwojowym między dzieciństwem a dorosłością. Nazywa się go powszechnie okresem dorastania, a jego istotną właściwością jest wrastanie w społeczeństwo ludzi dorosłych. Większość młodych ludzi pobiera w tym czasie naukę w różnego typu szkołach średnich²².

Przemiany zachodzące w okresie dorastania oraz warunki, w jakich dokonuje się wchodzenie młodych ludzi w środowisko ludzi dorosłych, powodują niemałe problemy i trudności. Doświadczą ich nie tylko sama dorastająca młodzież, lecz także wychowawcy²³.

Dokonana powyżej analiza omawianych wcześniej sfer, w których przyszło dziś żyć młodym ludziom, pokazuje, że u ich podłoża, jako problem zasadniczy, leży zagubienie młodego człowieka w świecie wartości. Cz. Cekiера podkreśla bowiem, że „młodzież jest bardziej czuła na wszystkie przemiany społeczne, niż społeczeństwo dorosłych i reaguje na nie buntem i zaangażowaniem, bądź widząc nieprzezwyciężalne bariery – ucieczką w nierealny świat”²⁴. Dylematy przeżywane przez młodych ludzi w tej płaszczyźnie mają różny kształt. Są nimi problemy dotyczące prawdy, wolności, wzajemnej ludzkiej solidarności w życiu społecznym.

Młodzi ludzie, patrząc na rzeczywistość polskiej sceny politycznej i społecznej, będąc również jej uczestnikami, doświadczają często problemu rozbitcia ludzkiej wspólnoty oraz międzyludzkiej solidarności. Wchodząca w dorosłe życie młodzież styka się ze społecznym zjawiskiem braku istnienia wspólnoty między ludźmi. Młodzi zauważają, że współczesne społeczeństwo to często tylko zespół

²¹ Por. M. Tabulski, *Edukacja i formacja...*, s. 40-41; J. Kordzikowski, *Nauczanie religii w kontekście przemian w szkolnictwie polskim na progu trzeciego tysiąclecia*, „Zeszyty Katechetyczne” (2000), s. 71-79.

²² Zob. E. Osowska, *Obraz współczesnej młodzieży*, „Wiadomości Archidiecezjalne Łódzkie” 73(1999)nr 11, s. 845-851; J. Bagrowicz, *Jan Paweł II wobec współczesnych młodych*, „Paedagogia Christiana” 1(1997), s. 9-22.

²³ Zob. J. Bagrowicz, *Współczesna młodzież*, „Ateneum Kapłańskie” 128(1997), s. 3-15; J. Charytański, *Kryzysy religijne katolickiej młodzieży*, „Katecheta” 8(1964), s. 52-57.

²⁴ Cz. Cekiера, *Jesteśmy współodpowiedzialni*, „Przegląd Katolicki”(1986)nr 3, s. 3.

odizolowanych i samotnie błakających się w tłumie jednostek. W ten sposób człowiek, przeżywając rozdarcie więzów z innymi ludźmi, staje się samotny i zagubiony²⁵.

Innym problemem natury społecznej, który należy dostrzec, to brak wzorów i ideałów w życiu społecznym oraz zjawisko oderwania od życia politycznego zasad etycznych i moralnych, a także problem braku pracy itp. Często więc reakcją młodych ludzi na tego typu aktualne społeczne problemy oraz zjawiska są postawy o charakterze buntu, totalnej „negacji” wszystkiego, ucieczki od dorosłości w wyimaginowany świat, lub całkowitej izolacji „do bezwietrznego kącika prywatnego, gdzie nie dosięga już żadne etyczne prawo i nic nie ma znaczenia poza osobistym pouczeniem”²⁶.

Poważnym problemem, pojawiającym się wśród młodzieży, jest też bezrobocie, jako szczególnie negatywny skutek procesów transformacji. Dość dużą grupą bezrobotnych w Polsce jest młodzież poszukująca pracy. Rosnące na wielką skalę zjawisko bezrobocia wśród absolwentów szkół, szczególnie zawodowych, bywa źródłem negatywnych zjawisk wychowawczo-społecznych. Z badań socjologicznych w aktualnej sytuacji w Polsce wynika, że struktura bezrobotnych nie ulegnie większym zmianom. Nadal „grupami ryzyka” będą młodzi ludzie, absolwenci szkół, a zwłaszcza nisko wykwalifikowani²⁷.

3. Młodzież współczesna wobec wartości religijnych

Proces transformacji przyczynił się w części do rozbitcia czy rozkładu tradycyjnych wartości, na rzecz nowych, w które angażuje się młodzież. Współczesny zamęt, czy chaos aksjologiczny, niejednoznaczność norm moralno-społecznych sprawia też, że młodemu pokoleniu Polaków wyznacza się [lub ona sama wyznacza sobie] niewłaściwe cele czy aspiracje życiowe²⁸.

Człowiek jako osoba, dla urzeczywistnienia się w pełni musi przyjąć, zaakceptować i zinteryoryzować określony system wartości. Zagadnienie akceptacji oraz uwewnętrznienia odpowiedniego świata wartości [aktywnego w nim uczestnictwa] jest istotne dla ukształtowania i realizacji swojego człowieczeństwa²⁹.

²⁵ Zauważa się m.in. zanik postaw patriotycznych wśród młodzieży polskiej. Zob. S. Nowak, *Ciągłość i zmiana w tradycji kulturowej*, Warszawa 1989, s. 231.

²⁶ Tamże, s. 58.

²⁷ Zob. M. Grodzka, K. Zinczuk, *Bezrobocie wśród młodzieży w województwie lubelskim w latach 1993-1998*, w: S. Partycki (red.), *Społeczna gospodarka rynkowa w Polsce. Model a rzeczywistość*, Lublin 2000, s. 97-104; M. Fic, *Ekonomiczne skutki procesu transformacji w Polsce w odniesieniu do młodzieży*, w: F. Postawa (red.), *Młodzież w okresie przemian ustrojowych*, Zielona Góra 1994, s. 40; M. Coggiel, *Rozważania o kwestiach społeczno-religijnych*, „Wychowawca” 9(2000), s. 15-16.

²⁸ Zob. F. Adamski, A. Tchorzewska (red.), *Edukacja wobec dylematów moralnych współczesności*, Kraków 1999.

²⁹ Por. S. Witek, *Chrześcijańska wizja moralności*, Poznań 1982, s. 74.

W tym wszystkim należy zauważyć oddziaływanie różnych stylów życia społecznego propagowanych przez instytucje, wspólnoty i grupy, w które wpisany jest młody człowiek. Nic ulga bowiem wątpliwości, że we współczesnej rzeczywistości kulturalno-społecznej doszło do zdeprecjonowania wartości wyższych. Można potwierdzić, że w wielu kręgach zupełnie zniknęły takie wartości, jak: miłość, szacunek, solidarność, odpowiedzialność, wierność i uczciwość małżeńska. Jak zauważa H. Czuma, „*żyjemy w systemie, w którym dokonywane jest jakieś gigantyczne oszustwo, a nawet zbrodnia (...) w sprawie zasadniczych dla człowieka wartości. (...) Wszystko się robi, aby człowiek przestał chcieć być prawdziwym człowiekiem*”³⁰.

Według E. Wysockiej, wśród współczesnej młodzieży dokonuje się generalny zwrot w kierunku wartości indywidualistycznych oraz odchodzenie od wartości o charakterze społecznym i ideowym [pokój, religia, ojczyzna, patriotyzm]³¹. W tak budowanej rzeczywistości społecznej młodzież kieruje się zatem [albo jest kierowana] w okresie formowania własnego świata wartości, na personalistyczne wartości, spotyka się z ogromną różnorodnością, odmiennością czy nawet chaosem w systemie tych wartości. Młody człowiek początku XXI wieku doświadcza swojego dramatu. Środki masowego przekazu z olbrzymią propozycją kanałów telewizyjnych, stacji radiowych, internetu, gazet, czasopism, przy jednoczesnym braku umiętności wyboru i korzystania z nich, wprowadzają dzieci i młodzież w zagubienie w świecie wartości. Wyraża się to nieumiejętnością odczytania, co jest wartością godną zaakceptowania, co zaś jest tylko namiastką wartości; co staje się wartością, a co antywartością; kiedy można mówić o wartościach wyższych, a kiedy o niższych; co jest godne oglądania, czytania lub zaangażowania, a co nie³².

Istniejący chaos w dziedzinie wartości sprawia także, że współczesna młodzież polska natrafia na poważne problemy w płaszczyźnie postaw religijnych [postaw wyznawanej wiary]³³. Poglądy młodzieży w tym zakresie bardzo często są zdecydowanie niezgodne ze stanowiskiem Kościoła³⁴. Pełna charakterystyka religijności młodzieży polskiej jest jednak trudna do opisanego. Generalnie można jednak potwierdzić, że wybijającą się cechą w tym zakresie jest silna subiektywizacja religii i wiary, miotanej kryzysami religijnymi, przyjmująca wymiar religijności postmodernistycznej, wybiórczej, niespójnej, selektywnej oraz zmien-

³⁰ H. Czuma, *Życie współczesnej młodzieży*, Katowice 2001, s. 22.

³¹ Por. E. Wysocka, *Młodzież a religia*, Katowice 2000, s. 85-93; zob. też: K. Skarżyńska, *Konformizm i samokierowanie jako wartości*, Warszawa 1991.

³² Por. M. Tabulski, *Edukacja i formacja...*, s. 44-45.

³³ Zob. H. Skorodowski, *Być chrześcijaninem i obywatelem dziś*, Warszawa 1994, s. 19; J. Mariański, *Praktyki religijne a postawy moralne młodzieży*, „Sacculum Christianum” 4(1997)nr 1, s. 145-171.

³⁴ Zob. M. Nowak, *Dynamika opinii*, w: M. Styczeń (red.), *Ciągłość i zmiana w tradycji kulturowej*, Lublin 1974.

nej, bezkierunkowej, często pozakościelnej. Te wyselekcjonowane wartości młodzież wysuwa dziś na czoło wśród pozostałych, umieszcza je w centrum swej osobowości. Są to przede wszystkim te, które uważa od strony egzystencjalnej za najważniejsze i najistotniejsze dla siebie, które nadają ich życiu sens i wyznaczają kierunek działania. Tymi wartościami nadrzędnymi, organizującymi i scalającymi osobowość młodego człowieka, mogą być – ale nie muszą – wartości religijne. Jest to jedno z bardzo ważnych zadań katechezy i całego procesu edukacji religijnej w tym okresie³⁵.

Postawa religijna młodzieży może być również związana z konwersją religijną, co przyjmuje postać przynależności do grup religijnych w ramach kościołów fundamentalnych czy też nowych sekt i ruchów religijnych, będących pokłosiem cech młodzieńczego kryzysu tożsamości. Zdarza się także, że odrzucenie wspólnoty religijnej w jej ujęciu tradycyjnym może być początkiem „uprywatnienia” życia religijnego, funkcjonowania religii raczej tylko w sferze świadomości oraz zachowań [nie stricte religijnych]. Dokonuje się wówczas w życiu młodego człowieka przeniesienie religii w sferę bardziej realną, znajdującą odzwierciedlenie w życiu codziennym oraz spełniającą swe funkcje w teraźniejszości, jednocześnie w wielu przypadkach połączone ze stopniowym zanikiem metafizycznego jej wymiaru³⁶.

4. Edukacyjno-wychowawczy wpływ Kościoła na młodzież szkolną

Kościół katolicki od samego początku, przez ponad dwa tysiące lat, starał się w każdym pokoleniu być obecny w życiu ludzi przez swoją pastoralną i wychowująco-formującą troskę. Obecnie potwierdza to nauka ostatniego Soboru Watykańskiego II oraz szereg lokalnych i organizowanych centralnie Synodów, pragnąc przystosować sposób swej obecności i nauczania do sytuacji współczesnego człowieka i świata³⁷.

Jednocześnie należy podkreślić, że Kościół zarówno na poziomie Stolicy Apostolskiej, diecezji czy parafii stale wychodzi naprzeciw poszukiwaniom młodzieży. Tę wychowawczą misję Kościoła dobrze odzwierciedla wypowiedź Jana Pawła II, który pisze: *„Kiedy myślę: Młodzi i Kościół...? Pragnę powiedzieć, że młodzi szukają Boga, szukają sensu życia, szukają ostatecznych odpowiedzi: co mam czynić, aby osiągnąć życie wieczne? (Łk 10,25). W tym szukaniu młodzi nie mogą nie spotkać*

³⁵ Zob. F. Adamski, *Postawy i praktyki religijne młodzieży*, „Znak” 28(1976), s. 385-405; J. Bazylak, *Postawa religijna a potrzeby psychiczne młodzieży*, „Ateneum Kapłańskie” 74(1982)z. 438, s. 90-100.

³⁶ Por. E. Wysocka, *Religijność a tolerancja. Obszary zależności*, Kraków 2000, s. 135-137.

³⁷ Zob. Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 1967.

się z Kościołem. I Kościół też nie może nie spotkać się z młodymi. Trzeba tylko, ażeby Kościół miał dogłębne zrozumienie tego, czym jest młodość, jakie jest znaczenie młodości dla każdego człowieka. Trzeba także, ażeby młodzi rozpoznali Kościół, ażeby dostrzegli w nim Chrystusa, który idzie poprzez wieki z każdym pokoleniem, z każdym człowiekiem, idzie jako Przyjaciel. Ważny jest ten dzień w życiu, w którym młody człowiek przekona się, że to jest Jedyny Przyjaciel, który nie zawodzi, na którego można zawsze liczyć³⁸.

Środowisko Kościoła jest również środowiskiem wychowującym³⁹. Kontakt i więź dziecka z Kościołem rozpoczyna się już bardzo wcześnie w środowisku rodzinnym. Przez kontakt z pierwszymi ludźmi, z którymi styka się dziecko: z matką i ojcem, uczy się ono kontaktów z ludźmi w ogóle, a także przyswaja i wytwarza sobie pojęcia religijne. Jeżeli dziecko w rodzinie nie doświadcza miłości i współdziałania, lecz kłótni, agresji i przemocy, bardzo trudno będzie mu przyjąć Dobrą Nowinę o Bogu, który jest Ojcem [o Bogu, który jest Miłością]. Następstwa wczesnodziecinnych doświadczeń rodzinnych trwają przez całe życie, kształtując postawę wobec Boga w wieku młodzieńczym, dorosłym oraz starszym. W takiej sytuacji dla dorastającego dziecka, młodzieży nadzieję stwarza m.in. środowisko kościelne. Zwłaszcza urzeczywistnianie się osobowych więzi we wspólnocie parafialnej, stwarza podstawy do utożsamiania się ze środowiskiem Kościoła powszechnego⁴⁰.

Wprowadzenie religii do szkoły spowodowało, że większa niż poprzednio liczba dzieci weszła do środowiska wychowawczego stwarzanego przez Kościół. Sytuacja katechezy w szkole i jej wpływu na dzieci, młodzież i środowisko szkolne wydaje się być złożona i trudna⁴¹. Zasadnicze plusey tej sytuacji, jak również minusy są znane – były bowiem często źródłem dyskusji, rozpraw, itd. Obecność katechezy w szkole sprawia jednak, że katecheci czy księża mają większy i bliższy kontakt nie tylko z tymi, którzy są uczestnikami życia parafialnego czy grup. Katecheza w szkole daje również możliwość pozyskiwania dla uczestnictwa tej młodzieży, która z różnych względów nie jest zaangażowana, obojętna czy wręcz agresywna. Należy jednak zauważyć, że w dużej większości katechez w szkole bardzo często przy braku kompetencji i świadectwa wiary katechetów, oraz braku przygotowania pedagogicznego, przestają one być miejscem przekazywania wiary i wychowywania⁴².

³⁸ Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1994, s. 130-131.

³⁹ Zob. S. Dzickoński, *Natura wychowania według współczesnej nauki Kościoła*, „Episteme” 1(1999), s. 1-20.

⁴⁰ Zob. J. Bagrowicz, *Katechizacja młodzieży w sytuacji przemian współczesnego pokolenia*, „Studia Theologica Varsoviensia” 35(1997)nr 1, s. 190-202.

⁴¹ Zob. Z. Iwański, *Katecheza w szkole. Szansa czy wyzwanie*, Toruń 1998; M. Cogieli, *Reforma edukacji a nauczanie religii w szkole*, „Homo Dci” 253(1999)nr 4, s. 28-36.

⁴² Zob. J. Bagrowicz, *Katecheza jako wychowanie*, „Horyzonty wiary” 7(1996)nr 3, s. 177-195.

We współczesnych parafiach polskich można zauważyć coraz częściej zjawiska, w których wspólnota Kościoła urzeczywistnia się dla dorastającej młodzieży poprzez grupy czy wspólnoty, w których ona bezpośrednio uczestniczy⁴³. Katolickie grupy, wspólnoty, stowarzyszenia i ruchy religijne posiadają atrakcyjną propozycję wychowawczo-formacyjną dla młodzieży, która po okresie dojrzewania potrzebuje dalszej formacji do postaw uczestnictwa w obszarze życia społeczno-zawodowego⁴⁴. Aktywność i gorliwość ruchów religijnych jest wyzwaniem pod adresem wszystkich wychowawców i formatorów do podjęcia wzmoczonych wysiłków, które pomogą szczególnie dzieciom i młodzieży rozpoznać ich osobową godność i zaangażować się dla dobra wspólnego. To wyzwanie jest o tyle istotne, że łatwiej jest przeprowadzić jakąś akcję, np. o charakterze charytatywnym czy wychowawczym, niż przeprowadzić systematyczną, często żmudną i pozabawioną przez długi czas sukcesów pracę wychowawczo-formacyjną. Jeśli dzieci lub młodzież do żadnych z tych grup nie należą, Kościół jako bezpośredni środowisko wychowawcze nie istnieje dla nich, a przez to nie oddziałuje na nich⁴⁵.

5. Zakończenie

Przemiany społeczno-kulturowe oraz wydarzenia, których obecnie doświadczają społeczeństwa w skali lokalnej i globalnej są znakami zwiastującymi zmianę epoki. Pojawiają się nowe zasady życia, nowe instytucje, a pluralizm kulturowy przywołuje różnorodność odmiennych, sprzecznych ze sobą znaczeń fundamentalnych wartości i odniesień⁴⁶.

Powyższe przejawy kultury i cywilizacji ignorują bowiem fakt, że człowiek jest osobą, zdolną do wolnego wyboru pewnych wartości według przyjętej hierarchii. Trudność wyboru dotyka szczególnie młodego człowieka, który wzrasta w nurcie ścierających się ze sobą światopoglądów. W rezultacie zjawisk depręgujących wyższe wartości ogólnoludzkie młodzież czuje się zagubiona⁴⁷. Młody człowiek

⁴³ Zob. W. Szewczyk, *Małe grupy w Kościele: samokształcenie i formacja*, „Ateneum Kapłańskie” 127(1996)z. 3, s. 402-411.

⁴⁴ Zob. R. Jaworski, *Znaczenie uczestnictwa w ruchach religijnych. Doświadczenie zmian we własnym życiu*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 81(1996)nr 11, s. 555-562.

⁴⁵ Zob. Z. Kowalski, *Małe grupy w Kościele*, „Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej” 11(1996), s. 340-345; J. Charytański, *Jakie wspólnoty pobudzają i podtrzymują dojrzewanie w wierze*, „Katocheta” 33(1909), s. 194-197.

⁴⁶ Zob. J. Mariański, *Religia i Kościół między tradycją i ponowoczesnością. Studium socjologiczne*, Kraków 1997, s. 11-12; S. Obirek, *Kościół wobec zagrożenia i wezwań współczesności*, „Homo Dei” 8(1997)nr 2, s. 27-36; S. Wicłgus, *Postmodernizm jako współczesne wyzwanie*, w: G. Witaszek (red.), *Tertio millennio adveniente. U progu trzeciego tysiąclecia*, Lublin 2000, s. 300-304.

⁴⁷ Zob. J. Nicwęgłowski, *Nowe propozycje wychowawcze – antypedagogika – współczesny liberalizm kontestacyjny na polu wychowania*, w: K. Franczak, J. Nicwęgłowski (red.), *Wychowanie wobec zachodzących przemian*, Warszawa 1996, s. 51-58; G. Adamczyk, *Synteza czy zanik wartości w świadomości młodzieży*, „Zeszyty Naukowe KUL” 41(1998)nr 3-4, s. 129-148; K. Czuba, *Wychowanie w warunkach pluralizmu i demokracji*, „Ateneum Kapłańskie” 84(1992)z. 498, s. 256-264; J. Krucina, *Sekularyzacja a współczesny model wiary chrześcijańskiej*, „Ateneum Kapłańskie” 62(1970)z. 368, s. 374-387.

czuje się dzisiaj „jakby pochłonięty przeciwstawnymi wartościami. Ten właśnie fakt zaostreza w dorastającym człowieku konflikt między różnymi wartościami, których poszukuje i nastawia go na odrzucenie wartości, których nie zauważa w życiu dorosłych”⁴⁸. Brak odpowiedzi na powyższe pytania prowadzi do konsumpcyjnego, hedonistycznego stylu życia albo też ucieczki w świat nierealny. W Polsce wraz z pogłębieniem się kryzysu politycznego, społecznego oraz gospodarczego ujawnia się to z narastaniem alkoholizmu, seksu i narkomanii lub chęcią „dorobienia się” poza granicami własnego kraju⁴⁹.

Zadaniem właśnie katechezy, jako integralnego elementu procesu edukacji i wychowania szkolnego, jest udzielenie pomocy, aby młody człowiek mógł odkryć autentyczne wartości, aby mógł je uporządkować według obiektywnej hierarchii wartości i dokonać słusznego i odpowiedzialnego wyboru⁵⁰.

Summary

Theme: Religion education of school youth in the circumstances of pluralism and democracy in Poland

The social as well as political events and changes in Poland since 1989 have resulted in a new situation for education and religious teaching of the Church. In this new social and cultural sphere of existence the youth requires a particular approach. Young people nowadays meet a lot of new occurrences which hinder the development of one's own as well as social potentials.

They remain repeatedly, both in their individual and their group experience under the influence of axiological and religious chaos.

The lack of participation and even shutting off from any form of social or religious commitment are some of the numerous symptoms of the contemporary youth. Consequently, this issue forms the most urgent problem that modern religious teaching should pay attention to.

⁴⁸ Kongregacja ds. Duchowiciństwa, Ogólna Instrukcja katechetyczna, „*Directorium catechisticum generale*”, Rzym 1971, nr 85.

⁴⁹ Zob. A. Misiaszcek, *Moralne zagrożenia młodzieży w Polsce współczesnej*, „Horyzonty Wiary” 8(1997)nr 3, s. 47-64.

⁵⁰ Zob. Z. Nosowski, *Wychowanie do wolności*, „Pedaagogia Christiana” 3(1999), s. 29-37.